

Motywy składania fałszywych zeznań

Podstawowym warunkiem wydania trafnego rozstrzygnięcia przez organ procesowy jest dokonanie przez niego prawidłowych ustaleń faktycznych zgodnie z naczelną zasadą procesową – zasadą prawdy materialnej. Możliwość ustalenia prawdy uzależniona jest z kolei od rzetelności środków dowodowych. Ponieważ rozstrzygnięcia podejmowane w postępowaniach karnych dokonywane są głównie w oparciu o informacje pochodzące od świadków, konieczne jest dążenie do tego, by zeznania jak najwierniej opisywały interesujący sąd przebieg wydarzeń. Aby tak było, należy przede wszystkim walczyć ze zjawiskiem fałszywych zeznań stanowiącym najpoważniejszą bolączkę organów wymiaru sprawiedliwości.

Osobami składającymi fałszywe zeznania kierują różne, z reguły trudne do ustalenia motywy, dlatego konieczne wydaje się ustanowienie ich katalogu ze względu na dwie przyczyny: ułatwienie pracy sędziom podczas weryfikacji zeznań świadków i ograniczenie zjawiska składania fałszywych zeznań. Sędziowie będą zatem mogli posłużyć się w sprawach karnych gotowymi „szablonami”, które będą wskazywały najczęstsze motywy składania fałszywych zeznań, a tym samym odciążały od poszukiwania możliwych przyczyn i wgłębiania się w wiedzę z zakresu psychologii. Usprawniłoby to postępowanie i pozwoliło ustalić, w jaki sposób można walczyć z opisywanym zjawiskiem, bowiem środków skutecznego przeciwdziałania należy szukać u jego źródeł.

Badania empiryczne, których celem było uzyskanie materiału dotyczącego motywów składania fałszy-

wych zeznań oraz wyszczególnienie cech osobowych składających je świadków zostały przeprowadzone w Sądzie Rejonowym w Katowicach. Objęły akta wszystkich spraw o przestępstwo z art. 233 k.k. prowadzonych w III i IV Wydziale Karnym tego sądu, a zakończonych w latach 1999–2001 prawomocnym wyrokiem skazującym lub prawomocnym orzeczeniem o warunkowym umorzeniu postępowania. W efekcie analizie poddano akta 52 spraw, w których ustalono łącznie 55 sprawców przestępstwa z art. 233 k.k.

Cechy osobowe świadków składających fałszywe zeznania

Aby możliwe było wysnucie prawidłowych wniosków odnośnie do czynników mających wpływ na świadków składających fałszywe ze-

jęci badaniami. Umożliwi to zorientowanie się, kim są ludzie, którzy zdecydowali się na świadome, nieprawdziwe przedstawienie przebiegu wydarzeń.

Wśród przebadanych 55 świadków skazanych za składanie fałszywych zeznań było 40 mężczyzn (72,7%) i 15 kobiet (27,3%), z czego wynika, że przestępstwa z art. 233 k.k. (jak i zdecydowanej większości przestępstw) dopuszczają się głównie mężczyźni. Wiek objętych badaniami sprawców fałszywych zeznań przedstawia tabela 1.

Jak wskazują wyniki badań, fałszywe zeznania składają najczęściej ludzie młodzi, przede wszystkim ci, którzy nie przekroczyli jeszcze 25 roku życia. Może to świadczyć o istnieniu związków między brakiem doświadczenia życiowego a zjawiskiem składania fałszywych zeznań. Po-

Tabela 1

Wiek świadków składających fałszywe zeznania
Age of witnesses giving false evidence

Wiek w latach w chwili złożenia fałszywych zeznań	Liczba osób	Procent w stosunku do całości
17–20 lat	13	23,64 %
21–25 lat	14	25,45 %
26–30 lat	5	9,09 %
31–35 lat	6	10,91 %
36–40 lat	5	9,09 %
41–45 lat	4	7,27 %
46–50 lat	6	10,91 %
51–60 lat	0	0 %
61 i więcej lat	2	3,64 %
Razem:	55	100 %

znania, konieczne wydaje się przedstawienie cech osobowych sprawców tego przestępstwa, którzy zostali ob-

twierdza to fakt, że w badanej grupie świadków fałszywych zeznań nie złożyły osoby w wieku 51–60 lat. Jedy-

nie w dwóch przypadkach zdecydowały się na to osoby, które przekroczyły 61 rok życia. Na złożenie zeznań niezgodnych z prawdą nie decydują się zatem osoby uważane za najbardziej dojrzałe i odpowiedzialne. Należy dodać, że najmłodszy z badanych miał 18 lat, najstarszy zaś 63 lata. Wskazuje to na dużą rozpiętość wiekową osób, które decydują się na złożenie nieprawdziwych zeznań.

Kolejna z badanych cech osobowych to wykształcenie (tabela 2).

Przedstawione dane wskazują, że podstawowa grupa sprawców fałszywych zeznań, których objęto badaniami, to ludzie o wykształceniu zawodowym i podstawowym. Na tej podstawie można wysnuć wniosek, że przestępstwo z art. 233 k.k. popełniają przede wszystkim ludzie, którzy charakteryzują się niskim poziomem intelektualnym. Osoby te często nie rozumieją powagi swej roli w sądzie i nie są świadome konsekwencji swego czynu.

Dane dotyczące zawodu sprawców przestępstwa fałszywych zeznań przedstawia tabela 3.

Badani sprawcy fałszywych zeznań są z zawodu przeważnie robotnikami, wśród których znaleźli się głównie mechanicy samochodowi (3), ślusarze (4), murarze (3) oraz górnicy (5). Tak dużą liczbę robotników można wytłumaczyć m.in. faktem, że badania prowadzono na terenie Górnego Śląska, gdzie na wybór zawodu (głównie górnika) wpływa rozwinięty tu przemysł wydobywczy. Z tego powodu wśród badanych 55 świadków nie ma ani jednego rolnika. Ponad 30% badanych nie posiada żadnego zawodu, a tylko dwoje z nich pracuje umysłowo. Wiąże się to z niewielką liczbą osób ze średnim i wyższym wykształceniem. Do kategorii „rzemieślnik” można zaliczyć jedną osobę – krawcową. Pięć osób posiada zawód nienależący do żadnego z wyodrębnionych wyżej rodzajów: cztery – ekspedienta, a jedna kucharza.

Wyniki badań dotyczących wykonywania pracy przez sprawców fałszywych zeznań w chwili popełnienia

przez nich ww. przestępstwa przedstawia tabela 4.

Z powyższych danych wynika, że najliczniejszą grupę wśród badanych świadków stanowią osoby bezrobotne. Niemala jest jednak liczba osób mających stałe zatrudnienie lub utrzymujących się z prac dorywczych. Jedenastu świadków nie pracuje ze względu na wiek (uczniowie lub emeryci) albo problemy zdrowotne (renciści). Analizując proporcje między liczbą sprawców przestęp-

wagę ma grupa druga: 56,36% do 43,64% wszystkich badanych świadków. Większość badanych stanowią zatem niepracujący. Może to dziwić, gdyż osoby, z których większość poszukuje pracy lub po zakończeniu nauki będzie jej poszukiwać, nie obawia się o swoją przyszłość i ryzykuje otrzymanie wyroku, jaki na pewno nie ułatwi znalezienia zatrudnienia.

Wcześniejszą karalność badanych świadków ustalono na podstawie od-

Tabela 2

Wykształcenie świadków składających fałszywe zeznania

Education of witnesses giving false evidence

Wykształcenie	Liczba osób	Procent w stosunku do całości
brak	1	82%
podstawowe	19	55%
zawodowe	23	81%
średnie	11	100%
wyższe	1	82%
Razem:	55	100%

Tabela 3

Zawód świadków składających fałszywe zeznania

Occupation of witnesses giving false evidence

Zawód	Liczba osób	Procent w stosunku do całości
robotnik	29	52,73 %
rolnik	0	0
pracownik umysłowy	2	3,64 %
rzemieślnik	1	1,82 %
inny	5	9,09 %
nie posiada	18	32,72 %
Razem:	55	100 %

Tabela 4

Wykonywanie pracy przez świadków składających fałszywe zeznania

Employment status of witnesses giving false evidence

Wykonywanie pracy	Liczba osób	Procent w stosunku do całości
stałe zatrudnienie	15	27,28 %
praca dorywcza	9	16,36 %
bezrobotny	20	36,36 %
uczący się	7	12,73 %
rencista	3	5,45 %
emeryt	1	1,82 %
Razem:	55	100 %

stwa z art. 233 k.k. wykonujących jakąkolwiek pracę (stałe zatrudnienie, praca dorywcza) a liczbą sprawców, którzy z różnych powodów nie pracują (bezrobotni, uczący się, renciści, emeryci), należy stwierdzić, że prze-

powiedzi z Krajowego Rejestru Karnego. Wyniki ilustruje tabela 5.

Najliczniejszą grupę sprawców przestępstwa z art. 233 k.k. stanowią świadkowie dotychczas niekarani, czyli – wierząc w skuteczność działa-

Karalność świadków składających fałszywe zeznania
Penalty of witnesses giving false evidence

Karalność świadka	Liczba osób	Procent w stosunku do całości
karani za inne przestępstwa, ale nie za składanie fałszywych zeznań	10	18,18%
karani za składanie fałszywych zeznań	0	0
niekarani	45	81,82%
Razem:	55	100%

Tabela 5

że należą do środowisk przestępczych.

Powyżej nakreślonego obrazu sprawcy fałszywych zeznań nie można jednak uznać za niekwestionowany. Istnieje bowiem wiele wyjątków, gdyż duża część świadków składających fałszywe zeznania ma konkretny zawód, stałe dochody i cechuje się pozytywną postawą społeczną.

Stosunek świadka składającego fałszywe zeznania do uczestników procesu

Stosunek świadka składającego fałszywe zeznania do oskarżonego
Relation between witness giving false evidence and defendant

Tabela 6

Stosunek świadka do oskarżonego	Liczba osób	Procent w stosunku do całości
nie dotyczy	0	0
krewny lub powinowaty	3	5,45%
znajomy	16	29,09%
obcy	13	23,64%
nie dotyczy (brak oskarżonego)	23	41,82%
Razem:	55	100%

Jakie czynniki sprzyjają sytuacjom, w których ludzie – zazwyczaj niekarani i często odznaczający się pozytywną postawą społeczną, decydują się na wejście w kolizję z prawem? Wpływ na to mogą mieć stosunki między świadkiem a uczestnikami procesu, głównie oskarżonym i pokrzywdzonym w sprawie, w której świadek złożył fałszywe zeznania. Uczucia, jak miłość czy nienawiść oraz pokrewieństwo, mogą wpływać na treść zeznań.

nia organów ścigania – osoby, które nigdy nie weszły w konflikt z prawem. Prowadzi to do wniosku, że przestępstwo fałszywych zeznań nie jest uważane w społeczeństwie za zachowanie karygodne i niemoralne i nie jest potępiane w takim samym stopniu, jak np. zabójstwo czy kradzież. Przeważająca większość badanych z pewnością nigdy nie dopuściłaby się żadnego z ww. czynów, jednak złożenie fałszywych zeznań, które są przestępstwem o takiej samej, a nie raz nawet większej niż inne przestępstwa szkodliwości społecznej, przyszło im z łatwością.

Istotna jest także informacja, że żaden z 55 skazanych sprawców przestępstwa fałszywych zeznań nie był uprzednio karany z tego właśnie powodu. Za inne przestępstwa karanych było natomiast 10 osób, z czego 6 jednokrotnie, a 4 dwa lub więcej razy. Osoby te miały już zatem kontakt z organami wymiaru sprawiedliwości i zostały uznane za winne popełnionych przestępstw – niejednokrotnie poważniejszych niż to, określone w art. 233 k.k. Logiczne wyda-

je się więc, że moralność i poczucie praworządności nie stanowią przeszkody przed popełnieniem przestępstwa fałszywych zeznań.

Na podstawie wyników badań dotyczących cech osobowych można podjąć próbę opracowania „portretu osobowościowego” sprawcy fałszywych zeznań. Typowy sprawca przestępstwa z art. 233 k.k. jest zatem młodym mężczyzną (w wieku 17–30 lat) mającym zawodowe lub podstawowe wykształcenie. Jest bezrobotny, ponieważ dotychczas wykonywany zawód robotnika (albo brak zawodu) uniemożliwia mu znalezienie zatrudnienia. Osoba ta nigdy nie była karana. Jest to więc człowiek prosty, o niezbyt wysokim poziomie intelektualnym i niewygórowanych ambicjach, który – nie mając stałych źródeł utrzymania – często żyje w ubóstwie. Takie osoby pochodzą niekiedy z rodzin patologicznych, w których niemal codziennie odbywają się libacje alkoholowe – nie posiadają zatem wysokiego morale i nie wypracowały wartości wyższych. Nie oznacza to jednak,

Stosunek świadka do oskarżonego ilustruje tabela 6.

Omówienie wyników przeprowadzonych w tym zakresie badań należy rozpocząć od wskazania, że prawie połowa badanych przypadków to sprawy, w których świadek złożył fałszywe zeznania w postępowaniu przygotowawczym, co wykryto, zanim kogokolwiek niesłusznie oskarżono lub rozpoczęto poszukiwanie sprawców rzekomo zaistniałego przestępstwa, o którym zawiadomił świadek. Wobec braku oskarżonych na świadków składających fałszywe zeznania nie mogła zatem wpłynąć osoba, która według świadka ponosiła winę za przestępstwo.

Analizując dane zamieszczone w tabeli 6, z których wynika, że grupa krewnych, powinowatych i znajomych stanowiła 34,54% wszystkich świadków objętych badaniami, można stwierdzić, że los oskarżonego nie był im obojętny. Stosunek łączący świadka z oskarżonym wydaje się istotnym czynnikiem skłaniającym świadka do mówienia nieprawdy.

Warte prześledzenia są również relacje między świadkiem składającym fałszywe zeznania a pokrzywdzonym. Dane uzyskane w wyniku przeprowadzonych badań obrazuje tabela 7.

gier świadka oraz 7 bliższych lub dalszych jego znajomych. W grupie tej nie było, podobnie jak w przypadku oskarżonych, żadnego pokrzywdzonego, który byłby małżonkiem świadka składającego fałszywe zeznania.

Tabela 7

Stosunek świadka składającego fałszywe zeznania do pokrzywdzonego
Relation between witness giving false evidence and wronged

Stosunek świadka do pokrzywdzonego	Liczba osób	Procent w stosunku do całości
małżonek	0	0
krewny lub powinowaty	2	3,64%
znajomy	7	12,73%
obcy	18	32,72%
świadek – równocześnie pokrzywdzony	23	41,82%
brak pokrzywdzonego	5	9,09%
Razem :	55	100%

Należy podkreślić, że wielu sprawców przestępstwa fałszywych zeznań występuje jednocześnie w charakterze pokrzywdzonego, zatem badanie stosunków między świadkiem a pokrzywdzonym, którym jest sam świadek, jest bezprzedmiotowe. Przypadki te obejmują wszystkie ww. sprawy, w których nie występuje oskarżony, ponieważ świadek zawiadamia policję o popełnieniu przestępstwa na swoją szkodę, np. kradzieży samochodu, mając świadomość, że nie jest to prawda. W innych przypadkach, w których oskarżony występował, nie stwierdzono, aby świadek pełnił podwójną rolę.

W 5 przypadkach złożenia fałszywych zeznań nie występował pokrzywdzony jako osoba fizyczna. Wynika to bądź z charakteru przestępstwa, w którego sprawie złożono fałszywe zeznania (np. handel bronią, handel narkotykami), bądź z niemożności ustalenia osób pokrzywdzonych.

Na 55 przypadków, w których złożono fałszywe zeznania, tylko w 27 występował pokrzywdzony, którym nie był ponadto sam badany świadek, natomiast zaledwie w 9 przypadkach pokrzywdzony nie był osobą obcą świadkowi. Wśród tych 9 pokrzywdzonych znaleźli się siostra i szwa-

Porównując ze sobą oba układy stosunków łączących świadka składającego fałszywe zeznania, czyli zarówno jego stosunki z oskarżonym, jak i z pokrzywdzonym, zauważyć można, że grupa świadków-obcych jest dość duża i jednocześnie liczniejsza niż grupa świadków, którzy są krewnymi lub znajomymi pokrzywdzonego. Świadkowie nieznanego oskarżonemu pozostają w mniejszości w stosunku do jego bliskich.

Grupa świadków, którzy są związani z oskarżonym lub pokrzywdzonym więzami pokrewieństwa lub znajomością, liczy odpowiednio 19 osób (z oskarżonym) i 9 (z pokrzywdzonym). Na tej podstawie można wysnuć wniosek, że świadek częściej mówi nieprawdę na sali sądowej, gdy bliższe więzy łączą go z oskarżonym. Ten zaś może prosić o złożenie korzystnego dla siebie zeznania, starać się wyrzucić na świadka presję lub – kiedy świadek żywi do oskarżonego uczucia, np. przyjaźń, miłość, współczucie, nienawiść, czy też ma potrzebę zemsty – oddziaływać na jego emocje. Oskarżony może także wpływać na świadka, którego nie zna. Częstym motywem składania fałszywych zeznań są groźby pod adresem świadka, jak też udane próby jego przekupienia.

Podsumowując, należy podkreślić, że na 55 przypadków złożenia przez świadka fałszywych zeznań w 28 (50,91% wszystkich zbadanych przypadków) stwierdzono stosunek znajomości lub pokrewieństwa między świadkiem a oskarżonym lub pokrzywdzonym. Jest to cecha charakterystyczna zjawiska fałszywych zeznań.

Motywy składania fałszywych zeznań

Falszowanie prawdy w zeznaniach świadków może mieć różne przyczyny. Można rzec, że motywów, jakimi kierują się osoby składające fałszywe zeznania, jest tyle ile osób, które je składają. Każdy kieruje się bowiem własnymi powodami i inaczej usprawiedliwia swoje zachowanie. Z uwagi na podobieństwo motywów i częstotliwość ich występowania można jednak podjąć próbę ich usystematyzowania.

W wielu przypadkach ustalenie motywów danego zeznania jest niemożliwe, w wielu innych natomiast ustalenia można poczynić po zbadaniu ogólnych motywów, jakimi podczas składania zeznań kierowała się dana osoba. Motywy te zależą od:

- cech charakteru świadka,
- jego nastawienia emocjonalnego,
- stosunków łączących tego świadka i jego otoczenie z oskarżonym i pokrzywdzonym,
- zewnętrznej międzyludzkiej sytuacji świadka,
- sytuacji, w której świadek składał zeznanie,
- sposobu zeznawania,
- treści zeznania świadka z punktu widzenia psychologii motywacyjnej,
- widocznych dla świadka skutków zeznania.

W wyniku prześledzenia ogólnych motywów zeznawania można ustalić, czy dana osoba ma powód do złożenia fałszywych zeznań, a co za tym idzie, czy jej zeznania można uznać za obiektywne i wiarygodne.

W literaturze przedstawia się liczne, różniące się systematyki motywów składania fałszywych zeznań. Chcąc stworzyć szczegółowy i w miarę możliwości wyczerpujący katalog takich przyczyn, należałoby uwzględnić prace wielu autorów. Trzeba jednak pamiętać, że poznanie wszystkich motywów, jakimi kierują się świadkowie, składając kłamliwe zeznania, a co za tym idzie, zawarcie tych motywów w katalogu, jest niemożliwe. Oskarżony o przestępstwo z art. 233 k.k. nie jest zobowiązany do mówienia prawdy i ma prawo odmówić wyjaśnień. Może zatem podać jakiegokolwiek motyw swego działania albo nie podać go wcale. Często także świadek nie potrafi wskazać przyczyn swego kłamstwa.

Dokonyując podziału motywów składania fałszywych zeznań, należy wziąć pod uwagę fakt, że na każde zachowanie może wpływać kilka motywów. Trudno jest zatem wyodrębnić jeden z nich i uznać go za przyczynę danego postępowania.

Do najczęstszych motywów składania fałszywych zeznań z reguły wymienianych w literaturze należą:

- obawa przed odpowiedzialnością karną,
- obawa przed kontaktem z władzami, chęć uniknięcia dalszych zeznań,
- skrępowanie obecnością oskarżonego w trakcie składania zeznań,
- niewłaściwy tryb przesłuchania,
- obawa przed kompromitacją moralną (przed powstaniem ujemnej opinii o świadku i jej konsekwencjami),
- dążenie do wytworzenia dodatniej opinii o świadku, chęć zwrócenia na siebie uwagi i zaspokojenia własnych ambicji,
- obawa przed zemstą oskarżonego i jego środowiska,
- obawa przed zemstą pokrzywdzonego,
- obawa przed własnym środowiskiem (opinią społeczną),
- ochrona członków rodziny i przyjaciół (obawa spowodowa-

nia ujemnych następstw dla krewnych, znajomych zeznającego),

- chęć zemsty, nienawiść, niechęć do oskarżonego lub jego rodziny,
- chęć zemsty, nienawiść, niechęć do pokrzywdzonego lub jego rodziny,
- chęć osiągnięcia korzyści materialnej lub niematerialnej dla siebie lub osób bliskich,
- uleganie prośbom lub presji zainteresowanych wynikiem sprawy,
- współczucie, litość, sympatia dla oskarżonego lub bliskiej mu osoby,
- nieuznawanie za naganny czynu zarzucanego oskarżonemu,
- współczucie, litość, sympatia dla pokrzywdzonego lub bliskiej mu osoby,
- poczucie solidarności z oskarżonym,
- poczucie solidarności z pokrzywdzonym,
- tendencja do agrawacji (do zeznań obciążających),
- inny motyw.

Jak ta teoretyczna klasyfikacja motywów fałszywych zeznań ma się do praktyki? Jakimi motywami kierują się najczęściej świadkowie, kiedy składają przed organami wymiaru sprawiedliwości niezgodne z prawdą zeznania? Odpowiedź na te pytania można znaleźć, analizując akta spraw sądowych, w których świadkowie oskarżeni o przestępstwo z art. 233 k.k. zazwyczaj sami wskazują, czym się kierowali, kiedy zeznawali nieprawdę. Jeśli takich danych nie ma, motywy te można ustalić na podstawie innych materiałów znajdujących się w aktach.

Wyniki przeprowadzonych badań, obejmujących 55 sprawców fałszywych zeznań, wskazują na różnorodność przyczyn mówienia przez świadków nieprawdy. Możliwe jest jednak wskazanie motywów pojawiających się najczęściej. Należy także zaznaczyć, że w wielu przypadkach na działanie świadka składającego fałszywe zeznania miało wpływ więcej czynników, zawsze jednak da-

ło się zauważyć motyw dominujący. W przedstawionych w tabeli 8 wynikach badań dotyczących motywów składania fałszywych zeznań uwzględniono tylko główną przyczynę zachowania się świadka, zatem każdemu sprawcy przestępstwa z art. 233 k.k. przyporządkowano jeden, lecz najważniejszy motyw działania.

Analizując powyższe dane, należy omówić dwie sprawy, w których złożono fałszywe zeznania, kierując się przy tym innymi niż opisywanymi w literaturze motywami. Oskarżeni przyznali, że składając zeznania o okolicznościach kradzieży ich telefonu komórkowego, skłamyli. Twierdzili bowiem, że zostali napadnięci i obrabowani. W ten sposób chcieli wymusić na policji bardziej energiczne działania, by szybciej odzyskać telefon.

W trzech przypadkach ustalenie motywu, jakim kierował się świadek, składając fałszywe zeznania, okazało się niemożliwe – ani w oparciu o późniejsze wyjaśnienia oskarżonego o przestępstwo z art. 233 k.k., ani na podstawie innych informacji zawartych w aktach. W ww. sprawach najczęściej ograniczano się do udowodnienia winy, nie usiłując dowiedzieć się, dlaczego oskarżony zeznał nieprawdę. Wynika to przede wszystkim z faktu, że sprawy o fałszywe zeznania są jednymi z trudniejszych pod względem dowodowym.

Motyw, jakim była obawa przed odpowiedzialnością karną, udało się ustalić dzięki wyjaśnieniom oskarżonych o przestępstwo z art. 233 k.k., którzy (aż w 7 przypadkach) zeznali, że złożyli fałszywe zawiadomienie o kradzieży ich samochodu, gdyż bali się odpowiedzialności za spowodowanie nim wypadku drogowego – tym bardziej że prowadzili bez prawa jazdy, pod wpływem alkoholu lub zbiegli z miejsca zdarzenia. Często obawiali się także, że zostaną posądzeni o przestępstwo, którego byli świadkami albo chcieli uniknąć odpowiedzialności za przestępstwo, które w rzeczywistości popełnili (np. paserstwo). Niekiedy bronili się, twierdząc, że przestraszyli się gróźb policjantów,

Motywy składania fałszywych zeznań
Motives for giving false evidence

Tabela 8

Motyw złożenia fałszywych zeznań przez świadka	Liczba świadków, którzy kierowali się (głównie) danym motywem składając fałszywe zeznania	Procent, jaki stanowią świadkowie kierujący się danym motywem w ogólnej liczbie świadków, których uznano za winnych składania fałszywych zeznań
obawa przed odpowiedzialnością karną	14	25,45%
obawa przed kompromitacją moralną	1	1,82%
obawa przed zemstą oskarżonego i jego środowiska	3	5,45%
obawa przed własnym środowiskiem	1	1,82%
ochrona członków rodziny i przyjaciół	2	3,64%
chęć zemsty, nienawiść, niechęć do oskarżonego lub jego rodziny	5	9,09%
chęć osiągnięcia korzyści materialnej lub niematerialnej dla siebie lub osób bliskich	9	16,36%
uleganie prośbom lub presji zainteresowanych wynikiem sprawy	7	12,73%
współczucie, litość, sympatia dla oskarżonego lub bliskiej mu osoby	6	10,91%
poczucie solidarności z oskarżonym	2	3,64%
inny motyw	2	3,64%
brak danych umożliwiających ustalenie motywu złożenia fałszywych zeznań	3	5,45%
Razem:	55	100%

którzy podczas przesłuchania przestrzegali ich przed odpowiedzialnością za pomocnictwo w przestępstwie.

Obawa przed kompromitacją moralną skłoniła do złożenia fałszywych zeznań tylko jednego świadka – kobietę, która straciła samochód, pożyczycy go niedawno poznanemu mężczyźnie, w związku z czym – bo-

jąc się o konsekwencje, jakie nastąpią w jej życiu rodzinnym – zawiadomiła policję o kradzieży auta. Kobieta obawiała się reakcji rodziny i przyjaciół na jej naiwne, nieprzemyślane i impulsywne działanie.

W trzech przypadkach przyczyną zeznania nieprawdy była obawa przed zemstą oskarżonego i jego środowiska. Jeden ze świadków wyja-

śnił, że oskarżony groził mu spaleniem domu i zabiciem dzieci. W pozostałych dwóch przypadkach świadkowie obawiali się zemsty osób ze środowiska dilerów narkotyków, do którego należał oskarżony.

Obawa przed własnym środowiskiem była z kolei przyczyną złożenia fałszywych zeznań tylko w jednym przypadku, kiedy to świadek w sprawie o handel narkotykami nie chciał uchodzić wśród swoich kolegów za donosiciela. Obawiał się, że gdy zezna prawdę, straci ich akceptację i zaufanie.

Dwóch świadków **złożyło** zeznania niezgodne z prawdą, gdyż chciało chronić członków swojej rodziny i przyjaciół. W jednym z przypadków świadek zmienił zeznania na korzystne dla oskarżonego – handel narkotykami, by **oskarżyć** jego wdzięczność i obietnicę nieujawnienia faktu, że przyjaciel świadka był jego klientem. Drugi z oskarżonych o złożenie fałszywych zeznań obawiał się, że może zostać posądzony o dokonanie morderstwa, którego był świadkiem, dlatego nie chciał dopuścić do szykan i wytykania palcami swojej rodziny.

W pięciu przypadkach motywem działania świadka była chęć zemsty, nienawiść lub niechęć do oskarżonego lub jego rodziny. Świadkowie składali zatem zeznania obciążające oskarżonego, a na swoją obronę powoływali różne argumenty. Jeden ze świadków przyznał, że oskarżony **nachodził** go w mieszkaniu, aby więc pozbyć się natrętnego gościa, **złożył** zeznania obciążające go w sprawie o pobicie ze skutkiem śmiertelnym. W innym przypadku mężczyzna fałszywie zeznał, jakoby znajomy chciał go zabić. Zamierzał w ten sposób wyeliminować konkurenta starającego się o względy tej samej kobiety. Kolejny świadek wykorzystał możliwość złożenia zeznań niekorzystnych dla oskarżonego o handel bronią i zemścił się na nim z powodu wcześniejszego sporu. W dwóch sprawach świadkowie fałszywie oskarżyli funkcjonariuszy policji o przekroczenie uprawnień – w jednym przypadku o pobicie, a w drugim o bezpodstaw-

na interwencję. Chcieli tym samym odegrać się na policjantach, którzy uprzednio ich zatrzymali.

Chęć osiągnięcia korzyści materialnej lub niematerialnej dla siebie lub osób bliskich była motywem niezgodnego z prawem zachowania się świadka w 9 przypadkach. Nie chodziło jednak o przyjęcie łapówki ani chęć uzyskania korzyści osobistych w zamian za korzystne zeznania. Najczęściej świadkowie składali nieprawdziwe zawiadomienie o kradzieży samochodu, aby otrzymać odszkodowanie lub odzyskać samochód, który sprzedali, a za który nie uzyskali całej należnej kwoty. Często także wskazywali w postępowaniu jako swoją własność przedmioty pochodzące z przestępstwa, a zabezpieczone dla celów dowodowych. W ten sposób chcieli otrzymać cenne urządzenia, których właściciele wielokrotnie nie udało się ustalić. Nierzadko świadkowie zawiadamiali policję o dokonanej kradzieży, widząc w tym sposób na odzyskanie utraconego mienia. W jednym z przypadków kobieta fałszywie zeznała o niealimentacji swego dziecka i w ten sposób chciała uzyskać dodatkowe środki na utrzymanie.

Uleganie prośbom lub presji zainteresowanych wynikiem sprawy było motywem złożenia fałszywych zeznań przez 7 świadków. W jednym z przypadków osoba zeznała nieprawdziwie na korzyść oskarżonego pod wpływem prośb jego matki, która była pokrzywdzoną w sprawie o usiłowanie zabójstwa. Dwóch świadków na prośbę pokrzywdzonych złożyło zeznania obciążające oskarżonego, inny zeznał z kolei na korzyść oskarżonego, który był jego konkubentem i który – wykorzystując ten fakt – prosił bliską mu osobę o zafałszowanie prawdy. W trzech przypadkach świadkowie ulegli presji i złożyli nieprawdziwe zeznania korzystne dla oskarżonego (pod presją swojej rodziny, której członkiem był także oskarżony) albo korzystne dla pokrzywdzonego (pod presją jego samego). W tym ostatnim przypadku pokrzywdzony był pracodawcą świadka i – grożąc mu utratą pracy –

wymusił złożenie przez niego fałszywych zeznań. W innej sprawie świadek, który działał pod presją swego konkubenta – pokrzywdzonego, oskarżył policjantów o przekroczenie uprawnień.

W 6 przypadkach świadkowie, którzy złożyli niezgodne z prawdą zeznania, kierowali się uczuciami, jakie żywili do oskarżonego lub bliskiej mu osoby – współczuciem, litością lub sympatią. Na swoją obronę przywoływali najczęściej argument, że oskarżony jest ich krewnym lub znajomym, dobrze go zatem znają i są pewni, że nie byłby w stanie popełnić zarzucanego mu czynu. Składając zeznania korzystne dla niego, chcieli mu pomóc i uchronić go przed poniesieniem kary.

Poczucie solidarności z oskarżonym pojawiło się w badanych sprawach jako motyw dwukrotnie. W obu przypadkach świadkowie składający fałszywe zeznania chcieli pomóc oskarżonemu koledze. Mieli nadzieję, że jeśli sami znajdą się ewentualnie w podobnej sytuacji, również uzyskają pomoc i wsparcie ze strony znajomych.

Obok oskarżonych z art. 233 k.k., których wyjaśnieniom można dać wiarę i dzięki temu ustalić, jakimi motywami osoby te kierowały się podczas składania fałszywych zeznań, pojawiają się oskarżenia przyjmujący linię obrony polegającą przede wszystkim na zasłanianiu się niepamięcią. Świadkowie wymieniają liczne czynniki, które rzekomo uniemożliwiły im poczynienie należytych obserwacji, niekiedy także zarzucają organom ścigania niewłaściwy sposób prowadzenia przesłuchania. Powyższe argumenty przytaczane są bardzo często, dlatego też oskarżenia dość rzadko są pomocni przy ustalaniu motywu, jakim kierowali się, zeznając nieprawdziwie.

Należy zaznaczyć, że ustalone w wyniku prowadzonych badań motywy skłaniające świadków do zeznania nieprawdy zostały określone w oparciu o materiały zawarte w aktach sądowych, co nie wyłącza możliwości kierowania się przez świadka innym motywem, nieujawnionym ani

przez niego, ani w wyniku przeprowadzenia innych dowodów. Wydaje się mało prawdopodobne, aby świadkowie chętnie przyznawali się podczas przesłuchania, że motywem ich działania była chęć osiągnięcia jakiejś korzyści lub obawa przed odpowiedzialnością karną, potwierdzając tym samym, że są zamieszani w sprawę, w której składali zeznania, albo w inną sprawę, lecz z nią związaną. Z tego powodu rzeczywiste proporcje motywów składania fałszywych zeznań mogą różnić się od ukazanych w tabeli 8, czego jednak nie sposób ustalić.

Sposoby ograniczania zjawiska fałszywych zeznań i przeciwdziałania mu

Fałszywe zeznania stanowią przestępstwo niemal we wszystkich ustawodawstwach na świecie, jednak mimo zagrożenia sankcją karną nadal nastroczają poważnych problemów organom procesowym. Koniecznym wydaje się więc znalezienie sposobów, które pozwolą na eliminację albo chociaż ograniczenie tego zjawiska, które utrudnia organom procesowym ustalenie prawdy.

W literaturze przedstawia się różne propozycje przeciwdziałania zjawisku fałszywych zeznań, najczęściej pojawiają się jednak:

- zaostrezenie represji karnej,
- podniesienie poziomu postępowania przygotowawczych,
- podnoszenie poziomu ogólnego przesłuchujących,
- właściwe uprzedzenie świadka o ciążących na nim obowiązkach i grożącej mu odpowiedzialności karnej,
- wprowadzenie obligatoryjności złożenia przyrzeczenia,
- korzystanie podczas przesłuchań ze zdobyczy techniki,
- zapewnienie świadkowi bezpieczeństwa,
- dopuszczenie do udziału w procesach karnych psychologów,
- podniesienie kultury prawnej społeczeństwa,
- podniesienie poziomu moralnego i intelektualnego społeczeństwa,

Tabela 9

**Przestępstwa, będące przedmiotem spraw,
w których złożono fałszywe zeznania**

Crimes being the object of those cases in which false evidence was given

Przestępstwo, będące przedmiotem sprawy, w której złożono fałszywe zeznania	Liczba spraw o dane przestępstwo, w których świadkowie zeznali fałszywie	Liczba świadków, którzy zeznali fałszywie w sprawie o dane przestępstwo	Procent, jaki stanowią ci świadkowie w stosunku do ogółu świadków (55)
zabójstwo (art. 148 § 1 k.k.)	4	5	9,09%
nieumyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156 § 2 k.k.)	1	1	1,82%
pobicie (art. 158 k.k.)	4	4	7,27%
niealimentacja (art. 209 § 1 k.k.)	2	2	3,64%
przekroczenie uprawnień przez funkcjonariusza publicznego (art. 231 § 1 k.k.)	3	3	5,45%
handel bronią bez wymaganego zezwolenia (art. 263 § 1 k.k.)	1	1	1,82%
falszerstwo dokumentu (art. 270 § 1 k.k.)	4	4	7,27%
niszczenie, uszkodzenie, ukrycie lub usunięcie dokumentu, którym sprawca nie ma prawa wyłącznie rozporządzać (art. 276 k.k.)	1	2	3,64%
kradzież (art. 278 § 1 k.k.)	16	16	29,09%
uzyskanie cudzego programu komputerowego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (art. 278 § 2 k.k.)	1	1	1,82%
kradzież z włamaniem (art. 279 § 1 k.k.)	1	1	1,82%
rozbój (art. 280 k.k.)	9	9	16,36%
paserstwo (art. 291 § 1 k.k.)	1	1	1,82%
handel narkotykami (art. 56 § 1 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii)	3	4	7,27%
wykroczenie drogowe	1	1	1,82%
Razem:	52	55	100%

- podniesienie prestiżu organów wymiaru sprawiedliwości,
- wytworzenie atmosfery potępienia sprawców fałszywych zeznań.

Poza wprowadzeniem w życie ww. i powszechnie przyjętych sposobów ograniczenia interesującego nas zjawiska, istotne znaczenie ma zwrócenie uwagi na możliwość jego zdławie-

nia u źródła, czyli wyeliminowanie czynników sprzyjających jego powstawaniu.

Eliminacja lub chociaż ograniczenie najczęściej występujących w praktyce motywów składania zeznań niezgodnych z prawdą w znaczny sposób przyczyni się do usprawnienia pracy wymiaru sprawiedliwości i pozwoli mu na prawidłowe działanie.

Zjawisku składania fałszywych zeznań należy przeciwdziałać nie tylko przez ograniczanie sytuacji umożliwiających powstawanie, czy wręcz sprzyjających powstawaniu sytuacji skłaniających świadka do mówienia nieprawdy, lecz także poprzez wykorzystanie wiedzy o tym, w sprawach o jakie przestępstwa najczęściej świadkowie je składają. Wyniki badań w tym zakresie przedstawia tabela 9.

Istnieje duże prawdopodobieństwo, że w postępowaniach toczących się w sprawach o przestępstwa (patrz: tab. 9) któryś ze świadków złoży zeznanie fałszywe. Organa procesowe powinny więc, mając tego świadomość, zwracać w tych sprawach szczególną uwagę na wszelkie oznaki mogące świadczyć o tym, że zeznania świadka nie odpowiadają prawdzie. Jak wynika z badań, mają wówczas znacznie większą szansę na wykrycie przestępstwa z art. 233 k.k. niż w innych sprawach.

Rezultaty badań w tym zakresie prowadzą do wniosku, że chcąc skutecznie przeciwdziałać zjawisku fałszywych zeznań, nie należy ograniczać się do wykorzystywania wskazanych w literaturze sposobów. Konieczne jest za to odwołanie się do praktyki wymiaru sprawiedliwości i wyciągnięcie wniosków odpowiadających na pytania: dlaczego zjawisko fałszowania zeznań występuje i w jakich sprawach najczęściej. Należy zatem, oprócz urzeczywistnienia powszechnie głoszonych propozycji walki z nim, wykorzystać na sali sądowej (lub w postępowaniu przygotowawczym) wiedzę na temat najczęściej występujących motywów składania fałszywych zeznań oraz rodzajów przestępstw będących przedmiotem spraw, w których takie zeznania złożono.

Podsumowanie

Celem podjętych badań było uzyskanie możliwie pełnego materiału dotyczącego motywów składania fałszywych zeznań oraz cech osobowych składających je świadków. Wy-

niki badań mogą okazać się pomocne nie tylko w ocenie bieżącej sytuacji, lecz także w próbie wyciągnięcia wniosków odnośnie do sposobów ograniczenia omawianego zjawiska.

Analiza danych uzyskanych z akt sądowych dotyczących spraw o przestępstwo z art. 233 k.k. pozwala stwierdzić, że organa wymiaru sprawiedliwości dokonujące oceny wiarygodności zeznań świadków znacznie większą wykrywalność fałszywych zeznań, jeśli będą kierować się wiedzą, że ludzie odznaczający się pewnymi określonymi cechami osobowościowymi są szczególnie podatni na dokonanie przestępstwa z art. 233 k.k. oraz że pewne motywy znacznie częściej niż inne skłaniają świadków do złożenia zeznań niezgodnych z prawdą. Katalog środków ograniczających na zjawisko fałszywych zeznań należy więc stworzyć w oparciu

o te, najczęściej występujące w praktyce, przyczyny zeznawania przez świadków nieprawdy, bowiem sposobów walki z niepożądanym zjawiskiem należy szukać przede wszystkim u jego źródła. Konieczne jest tu także uwzględnienie faktu, że w sprawach o niektóre przestępstwa kłamiący świadkowie pojawiają się częściej niż w innych rodzajach przestępstw.

tab. autorka

BIBLIOGRAFIA

1. Gruza E.: Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym: problematyka kryminalistyczna, Zakamycze, Kraków 2003, s. 137.
2. Arntzen F.: Psychologia zeznań świadków, PWN, Warszawa 1989, s. 166 i nast.

3. Gustowska-Szwaja K., Lachman Z., Stańda J.: Fałszywe zeznania i ich przyczyny, Prokuratura Generalna, Biuro Studiów Problematyki Przestępczości, Ośrodek Badań w Krakowie, Kraków 1971, s. 49–72.

4. Hanausek T.: Kryminalistyka: zarys wykładu, Zakamycze, Kraków 2004, s. 217–218.

5. Gutekunst W.: Kryminalistyka: zarys systematycznego wykładu, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965, s. 168–169.

6. Kołakowska W., Lach B.: Psychologiczne determinanty zeznań świadków i osób składających wyjaśnienia, WSPol, Szczepiń 1998, s. 37–38.

7. Woźniak T.: Psychologia: cz. IV – psychologiczna analiza zeznań świadka, Departament Szkolenia i Wydawnictwo MSW, Warszawa 1969, s. 91.

Czytelniku,

w Biuletynie Informacyjnym nr 122 znajdziesz następujące artykuły:

Nadzór sprawowany przez Wydział Dochodzeniowo-Śledczy Biura Kryminalnego KGP nad pracą techników kryminalistyki – Robert Sierzputowski

Sprawozdanie z wizyty delegacji policjantów z KSP w Lancashire Constabulary w Wielkiej Brytanii w ramach unijnego projektu – Tomasz Bednarek

Relacja ze spotkania ekspertów badań zapisów wizualnych w ramach programu TRIADA
– Waldemar Nowicki

Czy wszystko potrafimy zmierzyć i zważyć? Czyli o tym, jak wyznaczyć efektywność pracy laboratoriów kryminalistycznych Policji – Tomasz Bednarek

Walka z wiatrakami – czyli jakość w laboratoriach kryminalistycznych – Michał Skorupka

Oceny jakości pracy komórek techniki kryminalistycznej – Robert Sierzputowski

Dokumenty źródłowe związane z realizacją zadań komórek techniki kryminalistycznej
– Robert Sierzputowski

Procedura jednokrotnego sprawdzenia „śląd – karta” w AFIS – Paweł Malinowski

Procedura przeszukiwania i weryfikacji „karta – śląd NN” (TP/UL) w AFIS – Artur Badziąg

Pożar gazu płynnego od iskry elektrostatycznej. Opis przypadku – Tomasz Sawicki